

מבט על, גיליון 671, 8 במארכ 2015

## **"מסלול חדש" לרצועת עזה – שיקום על בסיס סימון "אזורים מוגנים" ומרחב אוטונומי**

### **קובי מיכאל ואודי דקל**

מבצע 'צוק איתן' הסתיים באוגוסט 2014 והותיר את רצועת עזה במציאות הומניטרית סבוכה. תשתיות חרבו, כ-100,000 איש הפכו חסרי בית. המצב הכלכלי הורע במידה דרמטית עקב המבצע וכן כתוצאה מהמדיניות המצרית הנוקשה כלפי חמאס והרצועה, המתבטאת בין היתר בניתוקו המוחלט כמעט של האזור ממזרים ובמיטוט תעשיית ההברחות דרך המנהרות לאורך ציר פילדלפי.

הקהילה הבינלאומית הביעה נכונות להתגייס לשיקום הרצועה. בוועידה שהתקיימה בקהיר בסמוך לתום המערכה הצבאית הובטח סכום של כ-5.4 מיליארד דולר לפרויקט. תהליך השיקום הותנה בהובלתו על ידי הרשות הפלסטינית, כשלב מקדים לקראת חזרתה לרצועה, ואולם, כישלון הסכם הפיוס בין חמאס לפתח וחוסר יכולתם של הארגונים היריבים להגיע להסכמות בדבר חלוקת האחריות לגבי ניהולו של מפעל השיקום, לא אפשרו למלא את הדרישה, שהוצבה כתנאי מרכזי להעברת הכספים המובטחים.

סיבות נוספות, המעכבות את התנעתו של פרויקט השיקום הן: העדר מנגנון פיקוח יעיל, שיבטיח שימוש נאות בכספי השיקום ובאופן השימוש בחומרי הבנייה; מדיניות מצרית קשוחה בכל הנוגע לשלטון חמאס ברצועה; חילוקי דעות ושסעים מתרחבים בין הזרוע הצבאית של חמאס לבין ההנהגה המדינית של הארגון; החשש הישראלי, כי בהיעדר מנגנוני בקרה מספקים ינוצל השיקום על ידי חמאס לשם התעצמות צבאית מוגברת ולחיזוק מעמדו ברצועת עזה.

המציאות המתהווה ברצועה היא אם כן בחזקת חבית של חומר נפץ. ההערכות המסתמנות מצביעות על האפשרות הסבירה, שחמאס יבחר שוב בעימות אלים מול ישראל כאמצעי להיחלץ ממצוקתו, הגם שבר, כי בעקבותיו יחמיר מצבה של האוכלוסייה האזרחית ברצועה, הנתונה במלכוד מייאש. בניסיון לחלץ את חמאס ואת רצועת עזה מהמבוי הסתום, העלה נציג הקוורטט, טוני בלייר, בביקור שקיים במחצית פברואר 2015 ברצועה, מספר תנאים, אשר מילויים אמור לאפשר לקהילה הבינלאומית להירתם למאמצי השיקום. התנאים כללו: פיוס פנים פלסטיני; הסכמה לתוכנית מדינית להסדר קבע, המבוסס על פתרון שתי מדינות; ומסר הרגעה כלפי המשטר בקהיר, שיבהיר שחמאס ורצועת עזה אינם מוקד טרור וכי חמאס מחויב לעניין הפלסטיני ולא למדיניות האחים המוסלמים. חמאס מצדו דחה את התנאים, שהוצגו בשם הקוורטט כחלק מתכנית כוללת לפריצת דרך לקראת הסדר, ובכלל זאת – את הדגש על הצורך באחדות מוסדית בזירה הפוליטית הפלסטינית.

נוכח דברים אלה, נראה, כי נדרש פתרון יצירתי, שיאפשר גישור על פערים, עמדות ודרישות, וישפר היתכנות להתנעתו של פרויקט השיקום, תוך בקרה יעילה של השימוש בכספי השיקום ובחומרי הבנייה. במלחמת קוריאה בשנת 1951, למשל, פותח ויושם רעיון של "שמורות טבע" או "מקומות מחסה" (sanctuaries), שבמסגרתו הוגדרו אזורים מסוימים כחסינים מפני פעילות לוחמתית – גם במהלך הקרבות בין הצדדים. בהתאם לכך, הצדדים היריבים הסכימו להגדיר את נמלי הים של שתי הקוריאות כאזורי מחסה ונמנעו מלפגוע בהם במהלך המלחמה. ניתן לאמץ רעיון זה, בהתאמות הנדרשות, גם לטובת שיקומה של רצועת עזה, ולהגדיר אזורים או מתחמים מסוימים כ"מקומות מוגנים-ניטרליים". באזורים אלה תיאסר פעילותם הלוחמתית של חמאס וארגוני טרור אחרים הפעילים ברצועה, ובכלל זאת שיגור רקטות לעבר ישראל. מהצד השני, אסור יהיה לישראל ולמצרים לפגוע באזורים אלו – גם במצב של לחימה נגד הטרור מהרצועה.

כאזורים "מוגנים-ניטרליים" יוגדרו בתי ספר, מתקני סיוע לתושבים, תשתיות חיוניות קיימות (מים, ביוב, חשמל, שווקים וכדומה) או כאלו שתוקמנה במסגרת שיקום הרצועה, כגון

**מבט על, גיליון 671, 8 במארכ 2015**  
**"מסלול חדש" לרצועת עזה – שיקום על בסיס סימון "אזורים מוגנים" ומרחב אוטונומי**  
**מאת: קובי מיכאל ואודי דקל**  
**המכון למחקרי ביטחון לאומי**

תחנות כוח ומתקני התפלת מים. בנוסף, ניתן יהיה להבטיח תהליך סדור ויעיל של בנייה ושיקום, תחת מטרית הגנה של אזורים "מוגנים ניטרליים". אזורים אלו ינוהלו על ידי מנגנון בינלאומי מוסכם, שיכלול נציגות ממדינות ערב ומהמדינות התורמות העיקריות. האיסור שיחול על חמאס לפעול במתחמים אלו יקל על מנגנון הניהול הבינלאומי את פעולות הניטור והאכיפה, בכל הנוגע לשימוש בחומרי הבנייה לצורך השיקום האזרחי.

ניתן לכלול את הגדרת האזורים "המוגנים והניטרליים" בחבילה מדינית ביטחונית, הכוללת התחייבות מצד חמאס לרגיעה ממושכת, אשר תאפשר את שיקום הרצועה. חמאס לא יידרש לוותר על השליטה ברצועה וישראל מצדה תוכל להרגיש בטוחה יחסית אשר לא ייצול מאמצי השיקום באזור להתעצמות ולבניית תשתיות טרור וצבא. לשם כך, חיוני לכוון מנגנון פיקוח אפקטיבי, אשר במקביל לפיקוח על האזורים הניטרליים יפעל למניעת הכנסתם של אמצעי לחימה וחומרים דו-שימושיים ממצרים ומהים לרצועה. בכפוף לעמידת חמאס בהתחייבויותיו והנחלת שקט ורגיעה ביטחונית, ישראל עצמה תוכל לסייע לשיקום הרצועה בהפקת הגז בים עזה ובהקמת תחנות כוח ומתקני התפלת מים. תרומה ישראלית לשיפור רווחתה ואיכות חייה של האוכלוסייה האזרחית ברצועת עזה עשויה לשפר את דימויה הן בעיני אוכלוסיית הרצועה והן בזירה האזורית והזירה הבינלאומית. חיבור מדינות ערב הפרגמטיות לתהליך יעניק גושפנקא נוספת לעמידת חמאס בהתחייבויותיו.

סביר להניח שתהליך השיקום עצמו יקטין באופן משמעותי את המוטיבציה של חמאס לחולל סבב אלים נוסף, מכיוון שלא יידרש לוותר על אחיזתו ברצועה. בה בעת, מהלך שיקום מסוג זה יחליש את חמאס משום שימחיש את מגבלות כוחו בעיני האוכלוסייה המקומית. כן ניתן לצפות, כי בתנאים של "אזורים מוגנים" תצמצם הלגיטימציה בקרב הציבור העזתי למהלך אלים נגד ישראל. כך אפשר יהיה להוכיח לאוכלוסייה, כי מלאכת השיקום מתאפשרת לא בזכות חמאס, אלא למרות חמאס. יתרונות נוספים של רעיון "האזורים המוגנים" הם אי-תלות בהסכמה בין פתח לחמאס לגבי חלוקת אחריות לשיקום, בחידוש אחיזתה של הרשות ברצועה, או ברצונה הטוב של הרשות ובכונותה להתמודד עם האתגר הכרוך בכניסה לרצועה ובפעולה באזור כגורם שלטוני. יתר על כן, שיקום הרצועה, שיתנהל בתנאים אלה, צפוי להגביר את השפעתם של ישראל, מדינות ערב ויתר המדינות והארגונים הבינלאומיים הרלוונטיים על מימוש הפרויקט. כך גם יעלה הסיכוי לקדם את תכניות השיקום ובתוך כך לצמצם את ממדיו של המשבר ההומניטארי שחוה אוכלוסיית האזרחית של הרצועה וכן את האיום בסבב עימות נוסף.

תוצאה אפשרית של תהליך השיקום על בסיס סימון של "אזורים מוגנים" עשויה להיות האצה של רעיון, שמתרקם במחנה הפלסטיני, לגבי ביסוס שני אזורים אוטונומיים - רצועת עזה והגדה המערבית - המהווים ישויות מובחנות. ישויות אלה תוכלנה בעתיד להיות חלק מפדרציה פלסטינית, אם וכאשר יבשיל התהליך המדיני בין ישראל לרשות לכדי הסכם בדבר הקמת מדינה פלסטינית עצמאית.

רצועת עזה, במצבה הפוליטי הנוכחי, מהווה מכשול מובהק ומוכח בפני קידום הסכם. מכשול זה ייחלש אם יושפר מצב האוכלוסייה האזרחית ברצועה ובד בבד כל אחד משני גורמי הכוח המרכזיים במערכת הפלסטינית יוכל לשמר את מעמדו והשפעתו באזור שבו הוא הגורם המוביל, תחת מטרית-על פדרטיבית. אפשרות זו עולה בקנה אחד עם המגמות המאפיינות את העת הנוכחית בחלקים נרחבים במזרח התיכון, בעקבות התהפוכות הפוקדות את העולם הערבי. תהפוכות אלה מובילות להיחלשותן ואף לקריסתן של מדינות לאום ולהתחזקות קבוצות מיעוטים, התובעות את מימוש זכותן לכינון אוטונומיות מקומיות ואזורי שליטה והשפעה ייחודיים להן.